

HERMENEVS

6^e JAARGANG, AFL. 3 — 15 NOVEMBER 1933

Niet-classici over de klassieken

Het doet ons genoeg, dat wij in dit nummer een begin kunnen maken met de publicatie van de antwoorden op de door ons aan eenige niet-classici gerichte vraag, in hoeverre zich naar hun meening de invloed der klassieken manifesteert in hun denken, hun levensbeschouwing en hun arbeid.

Wij openen deze serie met het antwoord van Prof. Dr. A. Kluyver, Oud-Hoogleraar in de Nederlandsche taal en letterkunde te Groningen.
REDACTIE.

De Redactie van *Hermeneus* heeft mij uitgenoodigd te willen mededeelen, wat ik naar mijne eigen meening te danken heb aan hetgeen ik van de classieke letteren heb geleerd. Het is nu zesenvijftig jaar geleden dat ik een propaedeutisch college heb gevolgd van Cobet. Stellig was hij een groot paedagoog. Hij behandelde een Griekschen tekst (een stuk van Aristophanes), dien hij voor ons vertaalde in het Latijn, in het Latijn gaf hij zijne toelichtingen, en in het Latijn moesten de toehoorders respondeeren. De geleerdheden der tekstcritiek bleven ons bespaard, en het Latijn dat hij sprak was zoo eenvoudig, dat ieder het kon begrijpen. Dat het voor hem vervelend moest zijn dien tekst, dien hij van buiten kende, voor tirones te moeten verklaren, daarvan bespeurde men niets. Hij sprak altijd met de grootste levendigheid, en het was alsof hij zelf meegenoot van wat hij ons wilde laten genieten. Nog nooit had ik zulke lessen in het Latijn gehad volgens de „directe methode.” Had ik op die manier kunnen doorgaan, dan zou ik misschien nog een vrij goed Latinist zijn geworden.

Doch ik had besloten aan mijne studie eene andere richting te geven. De Vries doceerde het Nederlandsen volgens de moderne historische methode, die al zoovele bewijzen van hare juistheid had gegeven, en wier toepassing nog zooveel beloofde. Wie deze methode volgde kon eenig begrip krijgen van de geheele Indogermanistiek.

Het programma voor de studie der Nederlandsche letteren was in dien geest ontworpen. Voor het doctoraal examen werd eenige kennis vereischt van het Oudgennaansch, en ook van het Sanskrit. Wie onder de leiding van Kern in die moeilijke taal ook maar eenige vorderingen wilde maken, kon er gerust een groot gedeelte van zijn tijd aan besteden, al waren de eischen van Kern ook zeer gematigd.

De bespiegelingen over de geschiedenis der woorden waren bij vele Indogermanisten natuurlijk niet altijd even solide, hunne kennis van verschillende talen was soms niet meer dan wat zij in een niet altijd betrouwbaar lexicon hadden gevonden. Het spreekt van zelf, dat geleerden als Kern tegen zulk eene oppervlakkigheid waarschuwd. Maar het was ook zeer natuurlijk, dat Cobet spotte met dit nieuwe ras van „etymologen”, eene soort van menschen die reeds in de Oudheid berucht waren. Zij mochten, wat hem betrof, spreken over alle talen ter wereld, indien zij het Grieksch er maar buiten lieten, want over Grieksche woorden te spreken zonder behoorlijk Grieksch te verstaan, dit was gekheid. Die spotternijen over de „hommes comparativi” waren natuurlijk overdreven, maar in den grond van de zaak moest Cobet toch gelijk hebben. Indien men van de talen der Grieken en Romeinen niet meer kon weten dan men weet van de idiomen van sommige wilde volken, lijstjes van woorden, die van de praktijk der taal geen denkbeeld kunnen geven, ja, dan had men naar hartelust zijne phantasie kunnen laten werken. Maar eene uitgebreide literatuur in talen van zeer beschaafde volken vereischte eene studie, waarvoor een menschenleven niet te lang was. Men moest zich wachten voor alle dweperij: eene nuchtere, preciese kennis van de taal was de eerste voorwaarde van alle verdere bespiegeling. Men moest zich niet willen opwinden over de verhevenheid van Plato of van de Grieksche tragedie, wanneer men de teksten maar half of minder dan half begreep.

In latere jaren heb ik kennis gemaakt met Hartman, en ik ben zelfs zoo bevriend met hem geworden, dat ik een levensbericht van hem heb mogen schrijven.¹ Hartman had genegenheid voor ieder die, hoezeer slechts weinig geoefend in de oude talen, zijne belangstelling daarvoor toch had bewaard. Met hem en met Van Wageningen, later met de heeren Boissevain, Vollgraff en Muller, ben ik lid geweest van de commissie ter beoordeeling van de Latijnsche

---

¹ *Jaarboek der K. A. v. W.*, 1924—'25.

gedichten voor den prijs uit het legaat Hceufft. Eenmaal ben ik bij gymnasiale eindexamens gecommiteerde geweest voor Grieksch en Latijn, benoemd als plaatsvervanger van den heer Wagenvoort, die verhindering kreeg. Eenmaal heb ik iets geschreven over een Latijnsch woord, en wel over een onverstaanbaar woord bij Petronius,¹ en eenmaal heb ik het gewaagd een paar bladzijden in het Latijn op te stellen, t.w. voor het boek, dat den heer Salverda de Grave is aangeboden bij zijn aftreden als hoogleeraar. Ik mag wel zeggen, dat ik altijd aan de oude letteren ben blijven denken, al heeft de loop van mijn leven mij gebracht tot heel andere onderwerpen. De geschiedenis van taal en letteren van eenig volk in West-Europa kan men natuurlijk niet bestudeeren zonder kennis van oude talen, en in het Latijn moet men daartoe zelfs zeer bedreven zijn. Ik ben zeer ver af gebleven van het doel dat ik mij had gesteld. Gedachtig aan de lessen van Cobet, wist ik zeer goed hoeveel mij ontbrak en levenslang ontbreken zou. Wil een goed vriend mij verwijten, dat ik mijne aandacht heb verstrooid, dan heeft hij geen ongelijk. Maar heb ik in dit opzicht gezondigd, dan was het niet doordat ik eene onjuiste voorstelling had van mijne eigen krachten, maar wel daardoor, dat mijne belangstelling telkens weer iets nieuws vond. Het moderne Europa moge groote verplichtingen hebben aan de Oudheid, het heeft toch ook vaak, en met name in de wetenschap, eigen wegen gevonden.

In zijn „boek voor iedereen over Horatius” zegt Hartman:² „Ontmoet na twintig, dertig jaren een uwer vroegere leerlingen: al is alle Latijn en Grieksch er bij hem uit, een paar regels van Horatius zijn nog blijven hangen.” Ik mag van mij zelf verklaren, dat niet alle Grieksch en Latijn er bij mij uit is, en dat ik nog vele regels van Horatius in mijn geheugen heb, soms zijn het losse verzen, dan weer groepjes van verzen. Maar dikwijls heb ik moeten erkennen: „quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.” Ik heb op meer dan één gebied van studie „gehospiteerd”, en eene van de tekortkomingen, die ik thans betreurt, is mijne gebrekkige kennis der classieke talen. Ik zou er gaarne zooveel van hebben geleerd, dat ik alle teksten kon begrijpen die geene bijzondere moeilijkheden opleveren. Doch zoo ver heb ik het niet gebracht. Was ik verder

---

¹ In *Donum natalicium Schrijnen*.

² *Beatus Ille*², blz. 7.

gekomen, dan zou ik misschien eigen denkbeelden hebben gekregen over allerlei onderwerpen uit de geschiedenis der Oudheid, terwijl ik mij nu met vage indrukken moet tevredenstellen. Mijne lectuur blijft veel te vaak een ontcijferen van teksten, en een deskundige zou zich over mijne onbedrevenheid kunnen verbazen.

Er is nog iets dat ik moet erkennen: in de keuze van mijne studie ben ik door niemand en door niets belemmerd geworden. Had ik mij tot de classieke letteren willen bepalen, het zou mij vergund zijn geweest. Stellig zou ik er dan op dit oogenblik meer van hebben geweten, dan ik er nu van weet. Maar hoe groot het verschil zou zijn geweest, dit is moeilijk te zeggen: iemands vermogen heeft zekere grenzen. Door onzen aanleg leven wij onder een zeker fatum, dat wij eerst goed leeren kennen wanneer het geheel is vervuld. Wil men beweren, dat mijn aanleg blijk heeft gegeven van eene betreu-renswaardige grilligheid, dan zeg ik tot mijne verdediging, dat ik mijne liefde voor een onderwerp van studie niet heb verloren, wanneer een nieuw onderwerp mijne aandacht trok. En zoo kan ik thans, nu de wereld niets meer van mij verlangt, mij met groot genoegen weer aan de lectuur der classieke auteurs overgeven. Bij die lectuur heb ik, vroeger en later, zoo vaak eene treffende duidelijkheid van uitdrukking mogen waardeeren en bewonderen, dat mijn eigen gevoel voor een correcten stijl er zonder twijfel door is versterkt. Ik zou nu nog wel allerlei plannen kunnen maken, maar ik zou geen tijd meer hebben om ze uit te voeren, want ik ben geboren in 1858.

A. KLUYVER.

Curiosum

De volgende Ode werd gezongen door de leerlingen van het Oosterhoutsch Gymnasium bij gelegenheid van het bezoek van Koning Lodewijk-Napoleon aan deze plaats.

eChone nIIMpha, refers rIpIs DICta ICta . . .?

Invideo, video, stimulet quod fama poetas:

o Aetas! Regi plaudere conor: honor!

Quis gentis, Capitis secum degentis, egentis,

Quis movit Batavae pectora clamor? amor.

Impavidis, avidis Rex gratos spiret amores,
 Mores: sit populo pax stabilita: lita!
 Pace favente, favus fluat arbore divite, vite;
 Pace sonante, sonet Musa suavis, avis.
 Die ubi nunc Mavors? num viribus integer? aeger;
 Amplius haud patriam discruciat? abit.
 Ergone qui fuerat nuper fortissimus, imus
 Mars jacet? Hac versa sta, Ludovice, vice.
 Cur adeo gaudes, ut semper, Nympha, loquare?
 Quare? quam requiem Rex bene quaerit, erit.
 Rex Batavis felix, gere cor adamantis, amantis;
 Invalidis validum ferque levamen: amen.

gratans *CUM* hoLLanDIs oosterhoLta na paLaestra,
 haeCCe Dabat regI Metra teneLLa noVo.

Zoals men tot driemaal toe ziet, dateert het kunststuk uit 1806. De maker wordt er niet bij genoemd. Echter vind ik in een lijkrede, gehouden door J.H. van Mierio: de vita et morte praenobilis viri Francisci Xaverii Janssens, medicinae doctoris et Gynmasii Oosterhoutani Curatoris, dicta . . . XVI. Cal. Sept. MDCCCXXXVI: De Poësi quid dicam? In qua sic unus excelluit, ut paucos aequales habuerit, superiorem forte neminem, si penitus hisce Musis deditus fuisset.... Facilitatem e jus in exprimendis et perpoliendis inventis incredibilem omnes admirati sumus . . . , Mogelijk is dus deze Dr. Janssens de dichter.

Ginneken.

FR. VERMEULEN.

De biecht van een heiden

De biechtvader is ons meer dan voldoende bekend: het is Seneca, de Wijsgeer, de leeraar en minister van Nero. De poenitent heet Serenus, Zijn andere naam Annaeus bewijst wellicht, dat hij een verwant, of ook een vrijgelatene, was van zijn geestelijken leidsman. In ieder geval was deze zijn zeer groote vriend. Want we hebben Seneca's eigen getuigenis, dat hij, bij den dood van dezen jongen man, alle philosophische beschouwingen plotsklaps vergeten, een toonbeeld van nuttelooze treurnis geweest is (Ep. 63). Ook

Martialis deelt het ons trouwens mede (VII, 45). Door den ouden Plinius (Nat. Hist. XXII, 96) weten we dan nog, dat hij praefectus vigilum geweest is; en dat hij zich den dood at aan slechte champignons. Dit alles zou intusschen onze aandacht nu niet trekken, indien we niet uit de Annalen van Tacitus iets anders nog wisten (XIII, 12—13). Deze historicus vertelt ons, daar ter plaatse, over Nero's eerste liefde; en hoe de jonge keizer, door zijn moeder Agrippina tegengewerkt, zich onder de hoede van den heidenschen prediker stelde, en hoe hij door dezen met succes werd geholpen in zijn verhouding tot Acte. Allicht zijn we verbaasd, als we den strengen Seneca in actie zien, om handig te camoufleeren, wat aan de moeder niet beviel. Want wat deed hij? Annaeus Serenus, zijn eigen jongen vriend, achtte hij blijkbaar geschikt om in dit geval"; letje liefst tot stroopop te dienen! Hij haalde hem over, om den schijn aan te nemen van zelf de minnaar van Acte te zijn. Zoo kon dan de keizer zijn gangetje gaan, zonder last van zijn moeder. De geschenken, die hij het meisje toedacht, werden haar nu door Serenus gegeven . . .

Een zeer eervol baantje lijkt het ons, zacht gezegd, niet. Ik werk dit niet uit. Maar constateer met verbazing, dat de ethicus Seneca een jongen man, van wien hij zooveel hield, niet enkel niet te min daarvoor achtte, maar hem bovendien ertoe leidde. Onze verbazing stijgt niettemin, als we bedenken, dat hij juist dezen »Serenus heeft gekozen, om adressaat te zijn van minstens twee brave, wijsgeerige tractaten. Zoowel „De Constantia Sapientis”, als „De Tranquillitate animi” zijn aan hem opgedragen, terwijl men nog twijfelt over een derde tractaat (Karl Münscher houdt ook dit zelfs voor zeker). Nu kan men gerust veronderstellen, nietwaar, dat de officieele, en openbaar gekozen geadresseerde van zulke zedekundige betoogen ook zelf niet al te laag moet worden aangeschreven in zedekundig opzicht; en zelfs, dat hij geacht wordt: het met den inhoud eens te zijn? Het ware immers niet bevorderlijk aan den ernst van het thema, indien men zich juist richtte tot het tegendeel van een geschetst ideaal? Men kan dan wel zoo'n boekje thuis sturen ter leering; maar huldigend-opdragen ware bittere ironie. Den huldigen president van bijvoorbeeld Mexico zou men immers ternauwernood eeren door hem de titelhulde te schenken van een werk over de „Standvastigheid van Martelaren”, of ovet „De Heerlijkheid der Kerk?”

In ons geval is er evenwel geen sprake van sarcasme. Serenus, die zich als minnaar afficheerde van het meisje van een ander, wordt eerlijk als een strever-naar-heidensche-heiligheid op den kandelaar gezet. Iets, wat bedenkelijk veel heeft van een koppe-laarstaak, wordt daarbij gewoon genegeerd. Iets wat naar onze be*glippen, toch minstens wijst op lichtheid en lichtzinnigheid, verhindert hoegenaamd niet, dat Seneca zijn deftige preek ongeveer als volgt begint: Wij, Stoïcijnen weten wel, nietwaar Serenus, dat er tusschen *ons* wijsgeerig systeem en al de andere vrijwel hetzelfde verschil bestaat, als er ligt tusschen den man en de vrouw. Zoowel de man als de vrouw dragen bij tot gemeenschappelijk geluk. Doch de één is geboren om te gebieden, de ander om te gehoorzamen. Andere wijsgeeren geven aan als geneesmiddel voor de kwalen der ziel: iets, wat den patiënt nogal aanstaat: ze gaan dus wekelijk, vrouwelijk te werk. Maar wij commandeeren met strengheid, wij treden mannelijk op, er hoegenaamd niet op lettend, of het drankje lekker smaakt, doch alleen of het ons spoedig bevrijdt van de ziekte. Bitter en zwaar is onze weg, steil en hard en moeilijk begaanbaar. Doch hij leidt naar de hoogte! Welke weg door de vlakke voert tot verheffing? . . .

Het is alles heel mooi. Alleen maar jammer, dat wij den weg, dien Seneca hem wees, en dien hij zelf ging inzake *Nero-Acte*, heusch als een weg door de vlakke beschouwen. Deden zij dit dan niet? En is dus onze verbazing volstrekt niet gewettigd? Trachten wij wellicht twee zaken tegenover elkander te plaatsen, die feitelijk niet stonden tegenover elkander?

Onder den invloed der christelijke leer, die, hoe dan ook door tallozen versmaad in de praktijk, toch feitelijk de wet blijft stellen aan de intieme zedelijkheidsovertuigingen van de beschaafde menschheid, kan men zich moeilijk losrukken van de gedachte, dat een leerstellig-ethisch optreden als dat van Seneca ook alles moet omvatten, wat *wij* daaronder begrijpen. Doch ten onrechte; want de heidensche moraal had nu eenmaal niet dezelfde grenzen als de onze. Die der Stoïcijnen zelfs niet. En het is een leerzaam bedrijf: die andere grenzen hier en daar te ontdekken.

In weerwil van dit weten, staan we bij het geval Serenus toch nog voor een probleem. Want er zijn toch nuances. Ook kom ik niet klaar met de ons bewaarde, door Seneca-aan-Serenus geuite opvatting, dat men vrouwen heelemaal niet au sérieux behoeft te

nemen, en zich boegen ddin d niet behoef aan te trekken, wat zij denken en zeggen. Wel is het nuttig voor hedendaagsche dames, die meedoen aan het eventueel verheerlijken der heidensche moraal (das kommt in den besten Familien vor!) dat zij af en toe hooren, wat de kopstukken dier moraal plachten te denken over de vrouw en de waarde der vrouw. Maar voor ons probleem brengt het ons toch niet waar we moeten zijn, al brengt het ons verder. Ongetwijfeld kon een man zich heelwat veroorloven tegen een vrouw, als hij de overtuiging was toegedaan, dat (ik vertaal nu letterlijk): het dwaas is te meenen, dat men een belediging kan ondergaan van een vrouw. „Tanta quosdam dementia tenet, ut contumeliam sibi posse fieri putent a muliere!” Immers is het van geen belang, hoeveel geld of lakeien zij bezit, hoe zwaar beladen ooren of hoe ruimen draagstoel zij heeft: „aeque imprudens animal est . . .” ja, ik liet dit liever onvertaald, maar beteekent het niet evident: „een dier zonder verstand” te dezer plaatse? Bovendien dan nog: „cupiditatum incontinens” een slavin van haar passies . . . Enkel „scientia ac multa eruditie” kan daaraan, volgens hem, iets veranderen; wat weer niet geheel consequent is. Het is ook niet zoo bijzonder vriendelijk, nietwaar?

Doch, al verklaart zulke opvatting iets, en al zien we daaruit, dat de mannen te Rome zich tegenover het zwakke geslacht heelwat meer konden veroorloven dan wij, zonder met hun theorieën rechtstreeks in botsing te komen, en dus zonder de algemeene verontwaardiging tot vijand te krijgen, het geval Serenus is er niet mee verklaard. Onkuischheid helpen dekken, en den schijn van die zonde op zichzelf nemen, zonder hooger motief dan die heling, werd, zoo moet men wel veronderstellen, niet zoo ernstig genomen.

Aan ieder, wie leiding mocht geven aan jonge menschen, heeft de ervaring al spoedig geleerd, dat de vrede des harten juist bij de besten in heel nauw verband staat met de hier bedoelde ondeugd. Als die vrede werd verloren, dan is daarmee in een vrij groot percentage gevallen een aarzelend strijden of een vlotweg verzinken gemeoid, juist met en in dat „plezier”, dat de hartstocht begeert en het geweten verbiedt. Dit monster moet dan allereerst worden verslagen: daarna komt de rest aan de beurt. Onder de drie begeerlijkheden, die de Christen leert vreezen als de sterkste vijanden zijner ziel: de begeerlijkheid des vleesches, de begeerlijkheid der oogen (of de hebzucht) en de hoovaardij des geestes, speelt de eerste volstrekt niet een mindere rol!

Was dit bij den heidschen Romein nu ook het geval? Hield zijn onrust des harten hetzelfde verband? Ter beantwoording dier vraag hebben we een zeer kostbaar gegeven (zij het dan natuurlijk niet afdoend-beslissend) in de biecht van denzelfden Serenus aan denzelfden Seneca, die ons staat opgeteekend in het tractaat „De Tranquillitate animi.” Of de biecht aan een werkelijken brief van Serenus ontleend is, of niet, doet weinig ter zake. Want ook indien ze is gefantaseerd, heeft de wijsgeer toch ongetwijfeld zijn best gedaan, om een normaal, op Serenus toepasselijk geval te construeeren, waarbij dus een hoofdelement van onrust des harten wel niet mocht ontbreken?

Welnu Serenus begint den dialoog en geeft kwasi verslag van den toestand zijner ziel, met verzoek om genezing: derhalve een biecht.

En vreemd: de twee andere begeerlijkheden komen wel degelijk aan de orde. Van de derde geen spoor.

„Inquirenti in me”, „toen ik mij diep onderzocht”, zoo begint hij heel braaf, toen heb ik sommige duidelijke ondeugden in mij ontdekt, die je zoo met de handen kunt grijpen, maar ook andere, die meer verscholen lagen: ettelijke zie ik er voortdurend, andere komen en gaan. En dit zijn de lastigste. Het zijn zwervende vijanden: men is niet ingesteld op verdediging. En daar ik aan U, als aan een dokter (wij mogen dat hier buitenkijf door biechtvader vervangen) de volle waarheid moet zeggen: ik ben niet ziek maar ook niet gezond: ik verkeer dus in een wel niet allerergsten, maar feitelijk toch misdijken toestand. En zeg me nu niet, om te troosten, dat de deugd in den aanvang altijd een beetje zwak is. Want ik ben veel-er van meening, dat mijn kwakkelgebrek steeds dieper in me wortel schiet.

Men ziet: hij begint niet zoo kwaad. Want wat ter wereld valt er moeilijker te bekennen voor een man, dan juist die halfheid, dat gebrek aan energie, dat transigeeeren met zichzelf, kortom die „lauwheid” waartegen Jezus zulke schrikkelijke dingen heeft gezegd?

Ik zal U, zoo vervolgt hij, precies zeggen wat ik ondervind. Mijn ziel neigt noch naar het goede noch naar het kwade met heel veel entrain. Ik voel wel veel voor spaarzaamheid (hij zal dus wel gierig geweest zijn!) Ik moet bijvoorbeeld niets hebben van een rustbed, dat de aandacht trekt, en van prachtige tapijten. Ik ben vóór een eenvoudig en goed stel kleeren, die men zonder veel angst kan be-

waren en dragen. Ziedaar. Vervolgens houd ik van een maal, waarbij niet heele stoeten van ondergeschikten te pas moeten komen: eerst om het te bereiden en daarna nog om het te bekijken. Als het door tallooze handen wordt opgediend, is er voor mij geen aardigheid meer aan. Ook geen gerechten, die men voor ik weet niet hoeveel *geld*, van ik weet niet waar moet gaan halen! Neen, doodgewone kost, die noch voor je *beurs*, noch voor je maag te zwaar is. Ik houd van een eenvoudigen dienaar, zonder bombarie van ontwikkeling of deftigheid. Ik houd van het tafelzilver mijns vaders, zonder velerlei bewerking en zonder den naam van den kunstenaar erop. De tafel zelf moet niet van zeldzaam mozaïek zijn, noch ook in heel de stad overbekend en beroemd om de verschillende bezitters, die zij gehad heeft. Maar ze moet praktisch zijn en mijn gasten niet jaloersch maken . . .

Tot nu toe noemde Serenus dus op, wat hij, wel overwogen, het liefste heeft, en wat hij, wel overwogen, niet uit kan staan. Misschien is de diagnose dezer „zieleziekte” niet zoo lastig te stellen, fiet is zoo goed als zeker: „pinnigheid”, al geeft Seneca zelf er een andere oplossing voor naderhand. Serenus doet niet mee met de weelde te Rome. Dat kan heel voortreffelijk zijn. Maar zijn motief? Tot tweemaal toe noemt hij zelf zijn *beurs*. Iets degelijkers hooren we eigenlijk niet. Bevestigd worden we daarin door de contrasten, die hij dan constateert in zijn ziel. Niet alsof men geen verzoeking kon hebben zonder een schurk te zijn! Maar die verzoeking zullen toch in den regel wel onze zwakste veste bestormen. Welnu, zoo zegt hij, hoe is het dan in ’s hemelsnaam mogelijk, dat ik, bij al mijn soberheidswensen, plotseling in extase kan raken voor de pracht van een paedagogium?

De behoefte aan mooi-gedresseerde jongens had aanleiding gegeven tot dit soort opvoedingsinstituut. De keizer zelf had er een, tegen de helling van den Palatijn, waar toekomstige pages werden verfiind en vervormd. Heel rijke particulieren gunden zich deze weelde ook binnen hun muren. En Serenus bleek in weerwil van zijn *goedkoopere* principen niet ongevoelig voor deze verlokking. Waarom, zoo vraagt hij aan zijn geestelijken leidsman, treft mij dan de schittering hunner met goud overladen kleedij? Waarom maakt zelfs het getal slaven toch indruk op mij? Waarom geniet ik niettemin van den glans van die huizen, waar je loopt over kostbaarheid, en waar alle hoeken van rijkdom vervuld zijn? Hetzelfde ondervind ik tegenover den reusachtigen toeloop, dien de

bewoners dier huizen plegen te trekken, losgebroken uit mijn versoberd bestaan, voel ik me als het ware omvloed door dien beerlijken wellust; bij al dat hooren en al dat zien, raak ik buiten mijzelf, en al wend ik mijn ziel ervan af: mijn oogen in bedwang houden lukt mij toch niet. Dan ga ik ervandaan, niet slechter geworden, o neen, maar toch een beetje melancholiek, en in mijn eigen arm boeltje loop ik dan niet meer rond met even hoog geheven hoofde; en stiekem sluipt in mijn geest, en bijt er de gedachte: of *zij* niet wellicht toch verstandiger doen?

Men ziet: van hoogere motieven is er taal noch teeken te vinden. En ik vrees, met mijn laag-bij-de-grondsche beurs-diagnose bedenkelijk dicht bij de waarheid te zijn, omtrent deze „ziekte.” De eerste begeerlijkheid t.w. die der oogen, hebben we bij Serenus door deze eigen bekentenis wel voldoende ontdekt. Het lijdt geen twijfel, of hij heeft een groot gedeelte zijner ongedurigheid aan die plagende eigenschap te wijten gehad.

In het vervolg zijner biecht, krijgen we dan te hooren, dat hij zich zoo uiterst moeilijk tegen een soort traagheid verzet. Ook hierbij weer die halve wil, die den naam van wil ten slofte niet verdient. Men heeft hem aangeraden, om naar de eer van het purper te streven. En hij geeft zijn raadgevers volop gelijk. Maar de minste teleurstelling, de kleinste schok, die zijn niet genoeg ombolsterde hart heeft getroffen, het beseffen ook van minder snel succes, of het zich bewust worden van den enormen tijd, dien men in het openbare leven aan de nonsensicaalste dingen moet besteden: het is waarlijk genoeg, om hem op een halletje „staltoe” te drijven. De vergelijking is van hemzelf. Als een stuk vee moe is, dan *holt* het, ook in weerwil zijner moeheid, mits het de richting van zijn stal uitgaat . . .

Thuis verdedigt Serenus dan hardnekkig zijn rust, totdat hij weer machtig naar het Forum wordt gedreven door woord of door voorbeeld. Kortom het is een eindeloos deinen, een eindeloos wisselen van wil en van laksheid. Maar dan komt er weer een andere zijde van zijn levensgang te voorschijn. En ditmaal is het weer een der drie groote begeerlijkheden. *Groot* willen zijn: misschien juister: groot willen schijnen. Serenus' welgevestigde overtuiging is ook hierbij, dat het allemaal malligheid is. Waartoe in 's hemelsnaam zich zoo druk maken, opdat het nageslacht nog van je spreke? Je bent nu eenmaal geboren om te sterven, en een lijk houdt zich maar beter braaf-koest. Schrijf dus bijvoorbeeld in heel eenvoudigen stijl, voor je eigen gebruik, en niet voor een bewonderend later

geslacht. En vergeet ook niet, dat je jezelf heelwat moeite bespaart, als je nooit meer dan voor één dag studeert! Aldus de redeneering van Serenus' koele verstand. Maar zijn hart weet natuurlijk weer anders. Hij begint vanzelf weer te zoeken naar fraaiere woorden, en wil zich weer uiten in „verhevener” taal. Hij slaat, als het ware onwillekeurig, toch weer den weg der onsterfelijkheid in!

Serenus is in zijn biecht nogal voorzichtig en bedachtzaam bij het bekennen van deze verzoeking, maar het is toch voldoende. We hebben hem niets te verwijten, want hij doet heusch zijn best. De afstammeling van Adam en Eva hoort nu eenmaal, in paleis zoowel als in krot, de aloude fluistering in zijne ooren: „gij zult als goden zijn.” De één interpreteert dat zus en de andere weer zoo, maar in eenigerlei opzicht voelt bijna iedereen den lust naar zelfverheffing. De vraag is slechts, hoe energiek men daaraan weerstand biedt. Serenus deed zijn poging en: gaf zich rekenschap. Hoevelen zijn er integendeel, die het voor de hand liggend vinden zich boven hun omgeving en in schijn ook boven hun ware zelf te verheffen: zij weten van geen verzoeking in dit opzicht. Verzoeken is immers: bestormen of belegeren: welnu wie bestormt een reeds genomen vesting?

En nu zijn we al aan het einde van Serenus' moeilijkheden en gevaren voor de rust zijner ziel. De derde begeerlijkheid noemde hij niet. Hadden we ook maar het geringste gegeven, om aan te nemen, dat hij op dit punt onaandoenlijk was: we zouden de conclusie niet trekken, waartoe we nu toch wel een beetje gerechtigd zijn: dat de reinheid van geest een soort *quantité négligeable* was voor den heidenschen brave, en dat deze deugd, die den mensch zoo heel bijzonder verrijkt, versiert, verheft en sterk vergeestelijkt, niet zoozeer werd geteld door den strevenden Serenus; noch door Seneca zelf, wanneer het er om ging: een ziel te vormen naar de principen hunner ascetiseerende wijsheid.

Heel kort mogen we nu nog even zien, hoe Seneca reageert op de biecht van zijn vriend. Ik zal me wel wachten Seneca's raadgevingen in het algemeen aan te vallen. Wat de *ethicus* aan Serenus adviseert, lijkt ook ons, op luttele uitzondering na, zoo verstandig als het maar hoeft. Maar ach, die poovere *motiveering*! Wat zoekt ze doorgaans anders dan het eigen hoge *ik*? Hun *ik*, zij het hun hoogere *ik*, was de laatste reden van alle ascese. Hun goede of „grootte” naam, hun lichamelijk en geestelijk welzijn, hun ongestoorde, zoete rust, hun lekkere onbewogenheid: ziedaar wat hen moest lokken tot dapperen weerstand tegen hun passies. Plato,

schoon zelf een heiden, laat Socrates dit soort deugd mistekend beschrijven, tenzij ik moet zeggen, dat Socrates het Plato liet doen? Zij loopen, zoo betoogt hij, in een kringetje rond. Om het ééne leed te vermijden wordt het andere leed goedmoedig geleden; om de ééne vreugde te winnen wordt de andere vreugde gemeden. En toch: geen deugd in hooger zinn, zonder Liefde. En geen hoogere hoogte bereikt de deugd dan de hoogte dier stuwende Liefde. Aan het subjectieve doel, en aan dat doel alléén, ontleent de daad des menschen haar werkelijke waarde in zedelijken zinn. Een doel, dat in het gunstigste geval slechts stijgt tot de hoogte van den natuurlijken, sterfelijken mensch hier op aarde, is dus nimmer verheffend boven de zoo geringe hoogte van dien voorbij gaanden mensch hier op aarde. In waarheid heeft en had de mensch zijn doel niet in zich. In waarheid leeft en streeft hij voor een Ander, die hem het zijn en dus ook de objectieve doelstelling gaf. En zoolang niet de harmoniseering van de krachten van zijn wezen (dus ook van zijn vrijheid en wil) in dienst wordt gesteld van dien Ander, of, van wellicht nog mooier standpunt bekeken: uit Liefde en éénheidsverlangen wordt *gericht* naar dien Ander, blijft alle streving naar volmaking betrekkelijk leeg. Men denke aan een uurwerk, dat met steeds meer brillanten versierd wordt, maar dat niettemin stilstaat en zijn eigenlijk doel niet bereikt. De mensch is er voor *God*. Dit staat mij voortdurend voor oogen, als ik Seneca's raadgeving lees. Zegt hij niet nuttige, en ook mooie dingen? O zeker. Maar van de eerste tot de laatste phrase mist men de hoogere Liefde. De ultima ratio, het allerdiepste motief dezer heidensche ascese is niemendal meer dan: een rimpeloos leven van het individu. Een goudvisschen-ideaal, en niet bijster veel meer!

De middelen, die hij aanraadt, zijn, onder dat essentieele voorbehoud, lang niet kwaad. Zelfvertrouwen en tevredenheid. Bedenken, dat iedere ondeugd haar straf in zichzelf draagt (dit is niet steeds waar hier op aarde!). Bezigheid en vriendschap. En als obligaatnummer: de zegeningen der armoede. Maar die armoede mist weer totaal de hoogedele drijfveer der christelijke ascese, die afstand doet van ieder eigenmachtig bezit, om zich zuiver en uitsluitend te hechten aan God: hier bij Seneca heet het: Zorg toch weinig of heelemaal niets te hebben: dan kun je ook weinig of heelemaal niets verliezen. Iets kwijt raken: dat is de pijn! Dat had die wijze Diogenes heel goed begrepen. Eén slaatje had hij nog, en die ging ervandoor. Men bracht hem terug; maar Diogenes sprak:

ik wil hem niet meer. Want als hij wel zonder Diogenes kan, dan ware het toch schande, als Diogenes niet kon zonder hem . . .

Behalve de armoede wordt echter, en dit valt me tegen, bovendien ook de zuinigheid extra geloofd. Bij Serenus was deze deugd immers heel duidelijk tot ondeugd geworden, en dus juist een gevaar voor de rust zijner ziel!

Maar het hoofdremedie voor alles is de passiviteit. Activiteit zit stampvol gevaren. „Je moet het maar over je heen laten gaan” zoo luidt de raad van Seneca. En de voorbeelden, die hij aanhaalt, bevestigen ons in de meening, dat hij niet de prachtige, boven alles staande wils-onverschilligheid bedoelt, die onze ascese zoo prijst, en die ten slotte de felste activiteit van den *heerschenden* wil representeert: maar slap fatalisme en zwart pessimisme. Het hoogst bereikbare in dit genre is dan nog de methode van Democritus. Alles is nu eenmaal miserie in dit leven, fysiek en moreel. *Heraclitus* weende, doch *Democritus* lachte daarover. Hij hield zich overtuigd, dat hij in een gekkenhuis zat. En dat is je ware. Spotten met het leven: ziedaar het recept. Wie aan het menscheijk geslacht wil geven wat hem toekomt, die lacht zich een aap om dat menscheijk geslacht . . . Het is niet zoo extra verheffend?

Van de twee, zoo leert Seneca zijn jongen vriend, is lachen veel beter dan schreien. Maar nog beter is het ten slofte: geen van beide te doen. Lachen met de menschen is eigenlijk niet mooi. En schreien verdienen ze niet. . . Blijf passief!

Het slot van de biechtvader-instructie is dan het advies, om voor gedurige afwisseling te zorgen. Varieeren, mijn jongen! Socrates schroomde niet om met kinderen te gaan spelen. Cato dronk, na de bezigheden, een stevig glas wijn, en Scipio danste zijn dansje. Iedere maand, iedere week, misschien zelfs iederen dag, een beetje vrijaf. Een wandeling of een reisje in een rustige draagkoets . . . Tot hiertoe kunnen we hem wel volgen. Maar dan komt er iets, dat waarlijk niet meer hoort tot onze ascese: „nonnunquam et usque ad ebrietatem veniendum.” Af en toe moet men eens tolde grenzen der dronkenschap gaan. „Non ut mergat nos, sed ut deprimat” „Een tikje onder water” zou men thans zeggen. Zoo'n roes verdrijft namelijk de zorgen, zet heel onze ziel eens goed overhoop, en geneest vele ziekten, o.a. de droefheid. De uitvinder van den wijn heette immers ook Liber, niet omdat hij een al te groote vrijheid van woorden ontketent (Seneca is aan het woord) maar omdat hij de ziel des menschen bevrijdt van de boeien der

treurnis. Solon en Arcesilaus hadden beiden een natte reputatie. En aan Cato werd ook echte dronkenschap verweten. Maar wie hem dat verwijte, zoo vervolgt onze Stoïcijn, die zullen er mij eer toe brengen, de dronkenschap voor een deugd aan te zien dan Cato te verdenken van eenige schande. (Zoover zouden wij niet licht met onze heiligen gaan!)

De geschiedenis verzwijgt, of dit biechtpraatje den poenitent sterk verlichtte. Evenmin, of hij een heidensche heilige werd. Wellicht hebben enkel de stoute champignons hem daarin verhinderd.

Nijmegen

AL. SLIJPEN S. J.

Horatius Ode XXIII. Boek I

AAN CHLOË

Jij vermijdt als een klein herteken mij maar steeds
 Chloë, klímmend omhóog zoëkend naar schúwe moek,
 Vreëzend zónder motíef de
 Blaád'ren rítselfend in den wind,
 Wánt als 't blád van den bóom trít in den léntewind,
 Záchtkens wíegende wúíft, áls hagedísjes snel
 Groén, zich háastiglijk réppen,
 Trillen kniéen en hárt van haar.
 Ík toch joég je niet óp — 'k wás toch geen tíjger of
 Leéuw, die stráks je verscheúrt, 'n beést uit Gaetúlie.
 Laát toch, laát toch je móeder,
 Vólgt toch óúd toch genoég, den man.

Maarsse.

Mr. W. B. WESTERMANN.

Vitas hinnuleo me similis, Chloe,
 Quaerenti pavidam montibus aviis
 Matrem non sine vano
 Aurarum et siluae metu:
 Nam seu mobilibus veris inhorruit
 Ad ventum foliis, seu virides rubum
 Dimovere lacertae,
 Et corde et genibus tremit.
 Atqui non ego te, tigris ut aspera
 Gaetulusve leo, frangere persequor:
 Tandem desine matrem
 Tempestiva sequi viro.